

Ädelfiskar

Vad menas med ädelfisk.

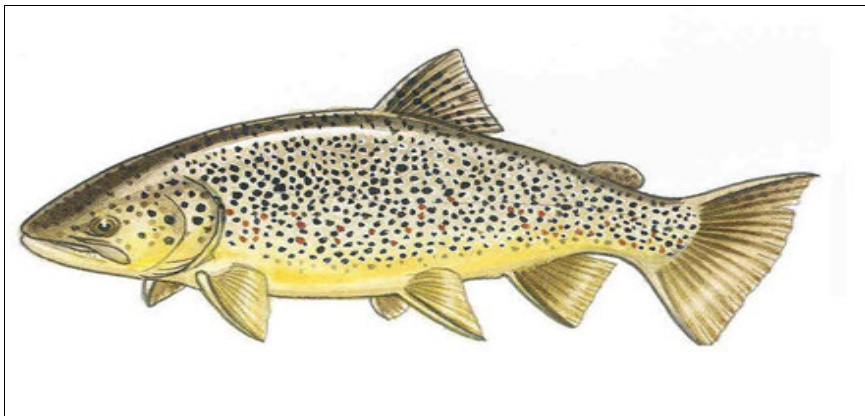
Ädelt är ett vackert ord, laxfiskarna är vackra. Då är det kanske rimligt att kalla laxfiskarna för ädelfiskar. Men laxfiskarna är inte et dugg mer värda än andra fiskar, åtminstone ur ett biologiskt perspektiv. De har bara olika funktioner. Inom sportfisket har det uppstått många praktfulla uttryck som t.ex. "hellre en fluga in hatten än en mört på kroken". Av ordspråket förstår vi att laxfiskar är status och ädla, medan övriga fiskar är dess motsats, i detta fall är karpfiskarna inte ädelfisk, utan skräpfisk.

Det är en vanlig missuppfattning att laxfiskarna är mer betydelsefulla i sjöarna än karpfiskarna. En sjö med en god balans har alla typer av organismer, från syreproducenter och djurplankton till ryggradslösa djur och rovfiskar. De olika organismerna och arterna har olika uppgifter för att hålla en balans i sjön.

En annan vanlig missuppfattning är att laxfiskarna är svårare att fånga än karpfiskarna. Det är säkert så, i vissa fall, men siknen och öringen kan kasta sig över ett bete med en iver som skulle få vilken hungrig brax att verka svärfångad.

Laxfiskarna förekommer i klarvattensjöarna.

Laxfiskar är ett samlingsnamn på en familj kraftiga byggda fiskar med spolformade kroppar som främst kännetecknas av den lilla fettfenan på bakre delen av ryggen. De flesta föds i sötvatten och växer upp i havet, men det finns laxfiskar som lever hela sitt liv i sötvatten. I Sverige finns lax, öring, harr och röding i våra sjöar och vattendrag. I takt med ökad näringsmängd och temperatur, minskad syrehalt mår laxfiskarna allt sämre. Det är främst i klarvattensjöarna som de trivs och det är där vi finner dem. Det är svårt att få grepp om karpfiskarnas antal och släktskap, är systematiken i laxfiskarnas släktskap ännu mer förvirrande. Oredan skylls på landisarnas fram och tillbakaryckning, som har försvårat biologernas arbete med att kartlägga evolutionsförloppet. Medan forskarna är oeniga om laxfiskarnas systematik, kan vi konstatera att under en långsam utveckling av laxfiskarna har det skapats en fantastisk mångfald av spännand arter.

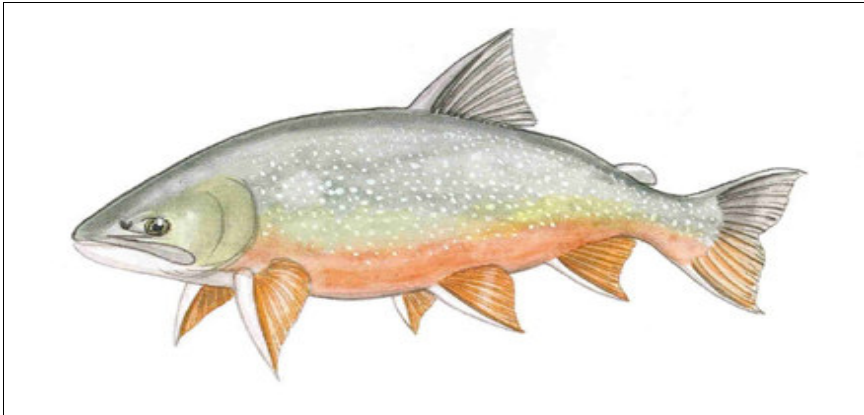
Insjööringen.

Insjööringen tillhör liksom havs- bäcköringen arten *Salmo trutta*. Vad som utmärker insjööringen är att den efter att ha levt som yngel i strömmande vatten vandrar den ut i en sjö, för att äta och växa till sig, den stanna inte kvar i bäcken, inte heller vandra den ut i havet.

I sitt födelsevatten- bäcken, ån eller älven äter den insekter, insektslarver och kräftdjur. När den når en viss storlek vandrar den till en sjö för att växa till sig. Nu kommer bottenlevande djur stå på menyn och i ett senare skede övergår insjööringen till fiskdiet. Tillväxten hos insjööringen varierar kraftigt och beror till stor del på näringstillgången även om insjööringen har samma förmåga att nå samma vikter som havsöringen, blir den betydligt mindre. Det behövs inte bero på mindre tillgång på föda, även om så ofta är fallet. Den naturliga sällningen påverkar fiskebeståndet på det vis att den fisk som lyckats best med att föröka sig gynnas. Om insjööringen på ett kilo är mer framgångsrika med att öka sina geners förekomst än insjööringar som väger två kilo, så kommer de större fiskarna med tiden att bli mer ovanliga. Under förutsättningen att den omgivande miljön inte förändras.

Insjööringen förekommer i främst i sjöar i norr, på jakt efter föda simmar den omkring i stora områden. Att insjööringen gärna lever i kallare vatten talar för oss, att om det är möjligt förekommer den på djupare vatten under sommaren. På hösten och våren finns den på grundare vatten.

När fisken uppnått köns mogen ålder vandrar den om hösten tillbaka till sitt födelsevatten. Endast en bråkdel av insjö rödingen kommer att ta sig tillbaka upp för strömmen, till sin födelseplats, för att leka.

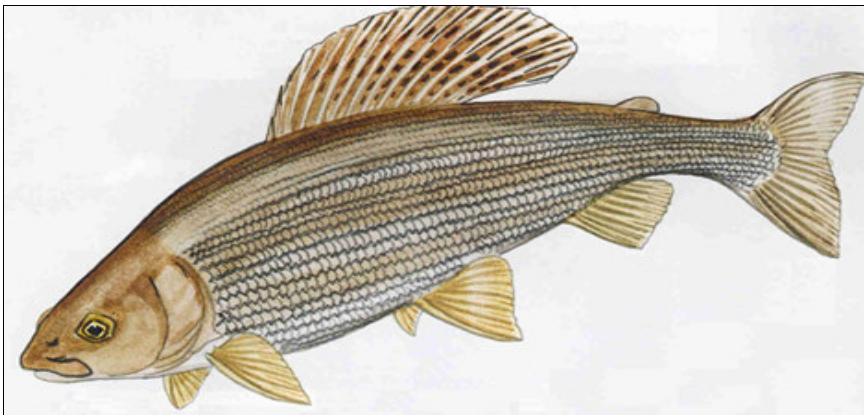
Rödingen.

Rödingen tros vara den lavart som först koloniserade de vattendrag som uppstod när inlandsisen smälte bort. I dag pratar vi främst om två olika varianter fjällröding och storröding. Fjällrödingen är den mest utpräglade kallvattensfisken av alla laxfiskar och finns därför mest norr över.

Storrödingen finns i några få sydsvenska klarvattenssjöar. De vuxna individerna är stora konsumenter på siklöja, nors och sik. Under sommaren håller den till i de djupa partierna i sjöarna eftersom den är en kallvatten älskande art. Där vandrar den periodvis flitigt omkring efter föda.

Rödingen har i många avseenden likartad miljöbeteende som öringen. I sjöar där båda arterna förekommer konkurrerar därför fiskarna med varandra. Enligt "Gausses princip" (biologin) kan två arter som lever tillsammans inom ett område inte utnyttja samma ekologiska möjligheter, utan att den ena arten slås ut. I de vatten där arterna finns tillsammans utnyttjar de därför delvis olika utvägar.

De snabba miljöförändringar under 1900-talet, som övergödning, försurning och konkurrens från inplanterade arter, så har det sydsvenska storrödingbeståndet drastiskt minskat i antal.

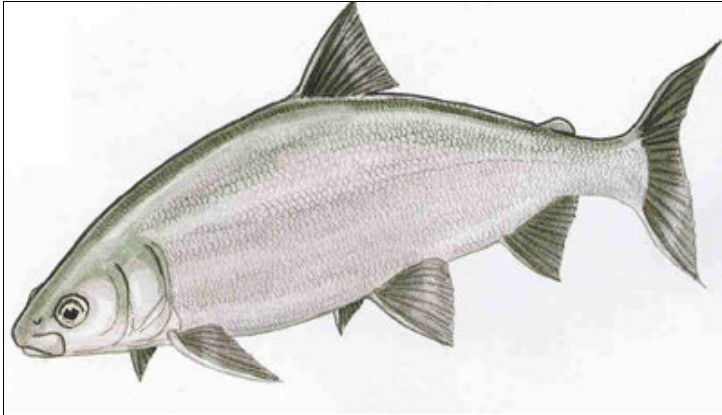

Harr.

Harren kännetecknas främst för sin stora ryggfena, och är typisk för norra Sverige. Den kan också förekomma i sydliga vatten.

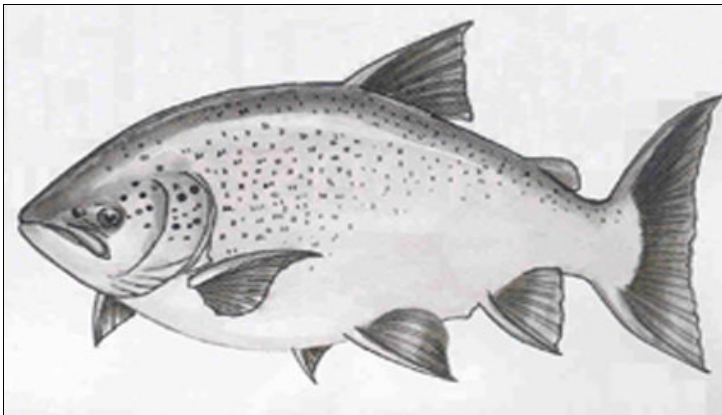
I sjöar finns harren i grunda sten- och grusbotten där den livnär sig på det finns plankton, insekter, snäckor, mårnor, rom, fiskyngel och småfisk. Harren är en generalist, eller allätare, vilket medför att vi kan fånga den på olika typer av beten och metoder. Till skillnad från övriga svenska laxfiskar som alla är höst- eller vinterlekande, så leker harren på våren. Leken har sina för- och nackdelar. Den sena leken kräver snabb ägg- och yngelutveckling för att de skall kunna äta av plankton och smådjur på sommaren. Rommen riskerar inte på samma sätt som hos de höstlekande fiskarna att den torkar ut. Den sjölevande harren leker oftast i in och utloppen av sjön. Harren lever ofta tillsammans med öring.

I vattensystem där rinnande vatten sammanbinder sjöar, har studier visat att harren föredrar större och något flackare vattendrag medan öringen trivs och hävdar sig bättre i mindre och brantare vatten.

Sik.

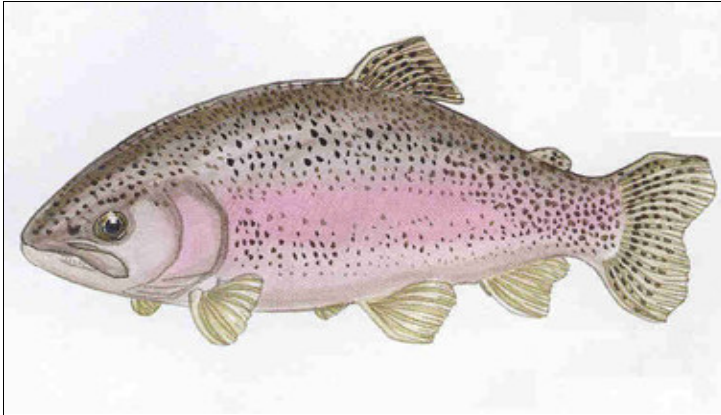
I Sverige finns det flera arter eller former av sik. Man talar om älvsik *Coregonus lavaretus*, sandsik, storsik. Skillnaden mellan sikarterna är gälrfäständernas täthet och antal, nosens utseende och kroppens höjd och form. Vi kan då konstatera att det finns ekologiska skillnader mellan arterna, eftersom formen, funktionen är ett följd av en arts utveckling. Skillnaden som val av föda ger också en avbild på tillväxten och storleken. Eftersom de olika sikarna är svåra att artbestämma så kallas de kort och gott för sik. Arten förekommer i så gott som hela landet, siken är lång och smal, sidorna är silverglänsande, men färgerna kan variera kraftigt mellan arterna. Utmärkande är den lilla munnen. Siken kan finnas i stora och medelstora sjöar över hela Sverige men trivs bättre i stora sjöar söder ut, medan siken i norr kan förekomma i mindre vattendrag.

Insjölax.

I dag finns bara en spillra kvar av våra vilda laxstammar i Sverige. Den enda sjö i Sverige där det finns ett naturligt bestånd av lax är Vänern, som efter senaste nedisning avskärmades från Västerhavet genom landhöjningen. Kraftverksbyggen i Vänerns tillflöden där laxen har haft sina lekplatser och överfiskning har decimerats och flera stammar har försvunnit för gott. I dag balanserar laxbeståndet i Värnen på utrotningens gräns.

Genom utplantering finns insjölaxen i andra vatten. Denna jätte på över 20 kilo som fångades i Vätten i december 1977 liksom andra stora insjölaxar är resultat från dessa utplanteringar. Odlad fisk kan aldrig ersätta de naturliga bestånd som formas av tidsförloppets skoningslösa utveckling.

Regnbågen.

Regnbågen tillhör inte våra naturliga fiskarter. Den inplanterades i Sverige för drygt 100 år sen och är i dag vår i särklass mest odlade fisk. Den har planterats ut i ett otal vatten i hela landet. Främst vid så kallade "put and take vatten" där fångstfärdig fisk sätts ut, i små brunfärgade sjöar, i skogslandskap som är naturligt sura och näringsfattiga. Sjöarna stämmer illa överens med regnbågens naturliga miljö och de feta fiskarna tappas oftast konditionen om de får simma i frihet en längre tid.

Ibland är fisket efter regnbågen en utmaning. Men det finns också många negativa effekter av den omfattande odlingen, som defekta fenor, onaturligt beteende osv. Ibland kan parodiliknande situationer uppstå då regnbågen med lätthet kan lockas in till ett område genom att man slänger lite grus i vattnet för att efterlikna utfodringen i en odlingskasse. För att undvika detta tillåts endast flugfiske eller konstgjorda beten.